

VNCS: Việt Nam có phải là nền kinh tế thị trường?

BBC News

12/3/2024

" Trao đổi với BBC, ông Börje Ljunggren, cựu Đại sứ Thụy Điển tại Việt Nam (1994-1997) và là nhà nghiên cứu từ Trung tâm Nghiên cứu châu Á thuộc Đại học Harvard và Viện Quan hệ Quốc tế Thụy Điển, đánh giá: "Việt Nam còn xa mới là một nền kinh tế phát triển toàn diện, nhưng khá độc đáo nếu xét về lượng FDI và kim ngạch ngoại thương rất lớn, gấp hai lần GDP (nhưng giá trị gia tăng thấp) và vẫn là một nhà nước độc đảng. Vị thế địa chính trị khiến Việt Nam trở nên rất hấp dẫn, nên không chỉ có Mỹ ứng xử có phần ưu ái. Với ảnh hưởng sâu rộng của Trung Quốc, Mỹ nên thúc đẩy các cải cách, chẳng hạn các luật về lao động quan trọng của Việt Nam".

Nguồn hình ảnh, Getty Images

Chụp lại hình ảnh,

Việt Nam vẫn chưa thuyết phục được Mỹ công nhận nền kinh tế thị trường

Việt Nam đề nghị Mỹ công nhận là nền kinh tế thị trường, nhưng nền kinh tế Việt Nam có đang thực sự vận hành theo quy tắc thị trường hay không?

Hiện Bộ Thương mại Mỹ đang đánh giá lại trạng thái kinh tế phi thị trường của Việt Nam. Theo bộ này, ngày 8/9/2023, chính phủ Việt Nam đã đệ đơn chính thức yêu cầu phía Mỹ xem xét về việc công nhận Việt Nam là nền kinh tế thị trường, viện dẫn những cải cách kinh tế trong các năm gần đây.

Quy trình xem xét từ phía Washington sẽ kéo dài 270 ngày.

Như vậy, thời gian phía Mỹ đưa ra quyết định cuối cùng sẽ là vào khoảng giữa tháng 7 tới.

Trả lời trên Báo Điện tử Chính phủ (Việt Nam) ngày 11/2/2024, Đại sứ Hoa Kỳ Marc Knapper nói: "Về việc Việt Nam đề nghị Hoa Kỳ sớm công nhận Việt Nam là nền kinh tế thị trường, hiện Bộ Thương mại Hoa Kỳ đang tiến hành quy trình phân tích trước khi đưa ra quyết định theo đúng luật pháp Hoa Kỳ."

'Đổi mới nhưng không đổi màu'

Liên tiếp những vụ đại án gần đây từ kit test Việt Á, Chuyến bay giải cứu, hiện nay là Vạn Thịnh Phát, với số tiền chiếm đoạt lên đến hàng tỷ đô la cho thấy rõ thêm về mối quan hệ giữa kinh tế và chính trị ở Việt Nam, theo một chuyên gia khoa học chính trị từ Hoa Kỳ.

Từ trước đến nay, Đảng Cộng sản Việt Nam luôn xác định nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa là một đột phá, "chưa từng có tiền lệ trong lịch sử", "là sự vận dụng sáng tạo chủ nghĩa Mác-Lenin và tư tưởng Hồ Chí Minh trong điều kiện, hoàn cảnh cụ thể của Việt Nam, tiếp thu có chọn lọc kinh nghiệm của thế giới".

Nền kinh tế thị trường theo định hướng xã hội chủ nghĩa đồng thời được xác định là "một trong những phương thức" để đạt được mục tiêu xây dựng thành công chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam.

Giáo sư Vũ Trường, Trưởng khoa Chính trị học, Đại học Oregon, đánh giá với BBC News Tiếng Việt rằng nếu dùng hai khái niệm để nói về quan hệ giữa kinh tế và chính trị ở Việt Nam thì đó là chủ nghĩa tư bản do nhà nước kiểm soát hoặc quản lý

(*state-led capitalism*) và chủ nghĩa Lenin, kết hợp với kinh tế thị trường (*market-Leninism*).

Trong phần nghiên cứu mới đây và đã được trình bày tại Trung tâm châu Á toàn cầu (Stockholm Center for Global Asia) thuộc Đại học Stockholm (Thụy Điển) hồi tháng 12/2023, Giáo sư Vũ Tường đánh giá "sự trường tồn của thể chế cộng sản vẫn là ưu tiên tối thượng của Đảng Cộng sản Việt Nam".

Ông cho rằng chủ nghĩa tư bản đỏ thân hữu (*red crony capitalism*) đã hưởng lợi khi các tập đoàn, doanh nghiệp lớn đều có những mối quan hệ với giai cấp cộng sản cầm quyền.

Nguồn hình ảnh, Getty Images

Chụp lại hình ảnh,

Đảng Cộng sản Việt Nam muốn kinh tế nhà nước duy trì vai trò chủ đạo

Cụ thể, với mối quan hệ đặc biệt, đa số những doanh nghiệp này, tuy không phải là tất cả, đã nắm được tin mật, giàu có nhờ buôn bán tài nguyên, hưởng chênh lệch, sự giàu có không xuất phát từ phát minh sáng chế như cách mà gia tộc hay tập đoàn (chaebol) ở Hàn Quốc hay zaibatsu ở Nhật Bản thực hiện.

Theo ông, nhà nước Việt Nam vẫn đang kiểm soát chặt nền kinh tế, nắm nguồn tài nguyên quốc gia và tư liệu sản xuất. Mức độ can thiệp của nhà nước vào nền kinh tế lớn hơn nhiều nếu so với Hàn Quốc và Đài Loan, là những nơi theo thể chế dân chủ.

Kinh tế tư nhân ở Việt Nam vẫn nằm trong thế yếu, trong khi kinh tế nhà nước, với 19 tập đoàn kinh tế, tổng công ty nhà nước giữ vai trò chủ đạo, chiếm tỷ trọng lớn, chiếm ưu thế trong các lĩnh vực kinh doanh chính và được hưởng những ưu đãi của chính phủ .

Doanh nghiệp nhà nước đóng một vai trò thiết yếu trong sự phát triển kinh tế của Việt Nam.

Hiện tại, khối doanh nghiệp do nhà nước sở hữu chiếm tới hơn 30% GDP của Việt Nam, theo số liệu của Bộ Tài chính năm 2022.

Theo Forbes, hiện khối tài sản của năm người giàu nhất Việt Nam là khoảng 12 tỷ USD, đứng đầu vẫn là tỷ phú Phạm Nhật Vượng, Chủ tịch VinGroup, và được liệt kê vào phần danh mục tỷ phú bất động sản.

Cũng theo Giáo sư Vũ Trường, điểm yếu trong nền kinh tế nhà nước ở Việt Nam là đội ngũ lãnh đạo đa số là đảng viên Cộng sản, đi học tập hoặc làm việc từ Đông Âu về, ít người đến từ giới kỹ trị nếu so sánh với Đài Loan, Hàn Quốc, Nhật Bản, những nền kinh tế đã "hóa rồng" thành công.

'Chủ nghĩa xã hội gia công cho Samsung'

Nguồn hình ảnh, Linh Luong Thai/Bloomberg thông qua Getty Images

Chụp lại hình ảnh,

Nền kinh tế Việt Nam phụ thuộc lớn vào các nhà đầu tư nước ngoài trong lĩnh vực chế biến hàng xuất khẩu

Giáo sư Vũ Trường đánh giá nền kinh tế Việt Nam hiện là một nền kinh tế lệ thuộc, vì quá phụ thuộc vào nguồn vốn đầu tư nước ngoài, cũng như lượng kiều hối, thu hút lượng lớn FDI vì giá nhân công rẻ.

Ông dùng khái niệm "chủ nghĩa xã hội gia công cho Samsung" (Samsung socialism) để đề cập việc Việt Nam không hưởng lợi nhiều từ "hiệu ứng lan tỏa" (*spillover*).

Samsung hiện có bốn nhà máy tại Việt Nam (tại Thái Nguyên, Bắc Ninh và TP HCM), trong năm 2023 doanh thu từ Việt Nam chiếm 30% doanh thu toàn cầu cho tập đoàn này (61,4 tỷ USD trên tổng số 198,3 tỷ USD).

Samsung hiện đang là nhà đầu tư FDI lớn nhất Việt Nam và mới đây tuyên bố muốn duy trì vị thế này trong vòng 30 đến 40 năm nữa.

"Tập đoàn Samsung mang vốn vào Việt Nam, nhưng hàng hóa không bán ở thị trường Việt Nam mà xuất lại đi Mỹ, châu Âu," Giáo sư Vũ Trường nói với BBC News Tiếng Việt.

Khu vực kinh tế nước ngoài ngày càng tiếp tục đóng vai trò quan trọng trong nền kinh tế Việt Nam. Theo thống kê năm 2023 của Tổng cục Thống kê Việt Nam, đã có 111 quốc gia đầu tư vào Việt Nam, dẫn đầu là ngành công nghiệp chế biến, chế tạo.

Một bài nghiên cứu được nêu trong sách '*Vietnam: Navigating a Rapidly Changing Economy, Society, and Political Order*', Nhà xuất bản Đại học Harvard ấn hành năm 2023, cho thấy "hiệu ứng lan tỏa" từ nguồn vốn đầu tư của Samsung vào nền kinh tế là "đáng thất vọng" khi chỉ có 4 doanh nghiệp Việt Nam tham gia vào chuỗi cung ứng toàn của Samsung, gồm sản xuất hộp đựng điện thoại di động, trong khi 63 nhà cung cấp khác đều là công ty nước ngoài, hầu hết là từ Hàn Quốc và Nhật Bản.

Do đó, nghiên cứu cho thấy có rất ít không gian cho việc xảy ra "hiệu ứng lan tỏa" về công nghệ tối tân cho phía Việt Nam, đồng thời lý giải vì sao có nguồn vốn FDI lớn nhưng Việt Nam không thể trở thành một quốc gia công nghiệp hiện đại.

"Mối gắn kết yếu giữa các doanh nghiệp có vốn đầu tư nước ngoài (FIE) với các công ty trong nước - và quan sát về việc Việt Nam không thể trở thành một quốc gia 'hiện đại hóa và công nghiệp hóa' bất chấp nguồn vốn FDI lớn - đã góp phần vào cuộc thảo luận quan trọng về chính sách FDI của Việt Nam. Các nhà đầu tư nước ngoài như Samsung đã hưởng lợi từ các chính sách ưu đãi FDI khác nhau như ưu đãi thuế, tiền thuê đất. Các lập luận chính thống về những ưu đãi như vậy chủ yếu nhấn mạnh đến các "hiệu ứng lan tỏa" [...].

"Thế nhưng, nếu chỉ có những hiệu ứng lan tỏa 'râu ria', thì các ưu đãi về FDI có thể dẫn tới tình trạng các nhà đầu tư nội địa càng gặp bất lợi về cạnh tranh khi họ không đủ chuẩn hưởng ưu đãi thuế và các lợi ích khác mà những doanh nghiệp có vốn đầu tư nước ngoài có được."

Theo Giáo sư Vũ Trường, để Việt Nam "hóa rồng", cần phải tiến tới bãi bỏ dần "chủ nghĩa xã hội gia công cho Samsung, tư nhân hóa doanh nghiệp nhà nước, chuyên nghiệp hóa thể chế nhà nước, tiếp theo là tự do hóa xã hội, kinh tế và cuối cùng là chính trị".

Bị chính trị chi phối, kinh tế Việt Nam có vận hành theo quy luật thị trường?

Nguồn hình ảnh, Getty Images

Chụp lại hình ảnh,

Khối tư nhân được cho là gặp bất lợi trong một nền kinh tế có vai trò bao trùm của doanh nghiệp nhà nước

Hiện tại Việt Nam được 72 nước công nhận là nền kinh tế thị trường, trong đó có Trung Quốc, Nga, các nước trong khối ASEAN.

Các đối tác quan trọng như Mỹ và châu Âu chưa công nhận Việt Nam là nền kinh tế thị trường.

Tiến sĩ Công Phạm, Giảng viên cấp cao tại Đại học Deakin (Úc), chia sẻ với BBC News Tiếng Việt rằng, theo cách nhìn của Mỹ thì các yếu tố quan trọng để xác định một nền kinh tế có đủ tư cách nền kinh tế thị trường hay không bao gồm các yếu tố sau (châu Âu về cơ bản cũng xét các yếu tố như Mỹ):

Khả năng chuyển đổi đồng tiền. Liên quan với khái niệm này là khái niệm thao túng tiền tệ.

Lương lao động là kết quả của tự do thương thảo giữa người lao động và người sử dụng lao động.

Liên doanh và các hình thức đầu tư nước ngoài khác được phép.

Chính phủ sở hữu hay kiểm soát công cụ sản xuất như thế nào.

Chính phủ kiểm soát việc phân phối tài nguyên, giá cả và sản xuất như thế nào.

"Tôi hiện tại, theo tôi biết, Hoa Kỳ chưa dành cho Việt Nam tư cách là nền kinh tế tự do vì ba lý do sau đây. Thứ nhất, đó là có nhiều công ty do nhà nước sở hữu (SOE). Con số ước tính năm 2022, các SOE chiếm khoảng 30% GDP của Việt Nam. Thứ hai là luật về lao động của Việt Nam còn nhiều thiếu sót và lý do thứ ba là tồn tại nguy cơ Việt Nam có thể gây hại cho các ngành công nghiệp của Mỹ và người lao động Mỹ. Ngoài ra cũng có e ngại Trung Quốc sử dụng các nước ASEAN, trong đó có Việt Nam, để lách các quy định thương mại Mỹ áp đặt cho Bắc Kinh," ông nói.

Theo Tiến sĩ Công Phạm thì tư cách nền kinh tế thị trường giữ vai trò quan trọng trong thương mại.

Ông nói rằng tư cách này quan trọng trong việc xác định một thành viên Tổ chức Thương mại Thế giới (WTO) có bán phá giá và vi phạm luật WTO hay không.

"Các nước không có tư cách nền kinh tế thị trường sẽ phải thực hiện tính giá các sản phẩm xuất khẩu của mình trên cơ sở giá sản phẩm tương tự của nước thứ ba có tư cách kinh tế thị trường. Nếu giá từ các nước có tư cách nền kinh tế thị trường cao hơn nước không có tư cách này, khi đó các thành viên WTO có thể áp thuế chống phá giá," ông giải thích thêm.

Trao đổi với BBC, ông Börje Ljunggren, cựu Đại sứ Thụy Điển tại Việt Nam (1994-1997) và là nhà nghiên cứu từ Trung tâm Nghiên cứu châu Á thuộc Đại học Harvard và Viện Quan hệ Quốc tế Thụy Điển, đánh giá: "Việt Nam còn xa mới là một nền kinh tế phát triển toàn diện, nhưng khá độc đáo nếu xét về lượng FDI và kim ngạch ngoại thương rất lớn, gấp hai lần GDP (nhưng giá trị gia tăng thấp) và vẫn là một nhà nước độc

đảng. Vị thế địa chính trị khiến Việt Nam trở nên rất hấp dẫn, nên không chỉ có Mỹ ứng xử có phần ưu ái. Với ảnh hưởng sâu rộng của Trung Quốc, Mỹ nên thúc đẩy các cải cách, chẳng hạn các luật về lao động quan trọng của Việt Nam."

<https://www.bbc.com/vietnamese/articles/c280wg3dx12o>